

pács. Milyen véletlenül mulik egy emberi élet. Azaz, hogy nem véletlen. Mert, ha pontosan végggondolja az ember, hogyan történt, mindennek megtalálja az okát. Az a munka ott fenn a tetőn... Eh, ostobaság. Így van ez, kétszer se kellett mondani az orvosnak és már ő is így tudja. Már önkéntelenül is így tudja. És, ha kérdezik, folyékonyan el fogja mondani. Persze, hogy nincsenek véletlenek. Az a munkás ott a tetőn azért fordult meg, mert úgy látta, hogy a cserép kiáll egy kicsit és meg kell igazítani. Megfordult és fordulása közben megérintette a lábánál heverő kalapácsot. Az érintés következtében érvényesülni tudott a gravitációs törvény. A kalapács esik, egyre fokozódó sebességgel, mint ahogy Newton vagy kicsoda megírta, már mint azzal az almával kapcsolatban.

Vajjon, ha az az alma nincs, rájött volna-e Newton? Ez is merő ostobaság, mint ahogy értelmetlenség azon töprengeni, hogy ha nem száll ki az autóból, ha nincs az a csunya, torzító sebhely az arcán, amitől talán vigyorgásnak is lehet látni az arcizmok felhuzódását, ha nincs az a sebhely, illetve, ha nincs a háború!...

Minden ok és okozat. Az alma leesésétől a háborúig és most, — igen, ha nincs véletlen, akkor azoknak a rohamosztagosoknak a vonulása sem az, és az sem az, hogy vannak rohamosztagosok és hogy lehetséges csak egy embert... Azaz, hogy: Vigyázz! Dolgoznak a tetőn!

És mégis véletlen az egész. Mert hiába vannak rohamosztagosok, hiába vannak büntetlen revolverragyak... Végeredményben megtörténhetett volna csakugyan a kalapáccsal. S akkor most nem háborogna és nem fantáziálna. (Szerencsétlenség és kész. Egy betört koponyának egészen mindegy, hogy véletlen balesetről vagy szándékosságról van szó. A betört koponya számára csak az ütés ereje jön tekintetbe. És ha a rohamosztagosról van szó, akkor igazán komikusan hangzana, ha a szerencsétlenségért istent okolnánk. De ha a véletlen kalapácsról, akkor senki se nevetne vagy bosszankodna, hogy az istent káromoljuk. Pedig, ha a kalapácsgyilkosságnál az isten az ok, akkor a rohamosztagosnál is csak az isten az ok. Ha pedig nem az isten, akkor a rohamosztagos több, mint az isten... Mert a rohamosztagos új ok- és okozat-sort tudott kezdeni. Megszakitotta az addigi sort és ujat nyitott. Ezt nevezik teremtésnek. Egy olyan első okot teremtett, amelynek a cselekvőre magára nincs okozata, következménye. Egy cselekedet, amelyet nem követ egy másik. Bűn, amelynek nincs büntetése. Támadás, amely megtorlás, bosszú nélkül marad.

VÁMBÉRY RUSZTEM: ERETNEK MAGYARÁZATOK A NACIONALIZMUSRÓL. (Viktória kiadás, 1936. Budapest.)

Három könyvét olvastam ujabban Vámbérynek, két régebbi és egy új kötetét, a *Háború és, jog, az Élő mult* és az *Eretnek magyarázatok a nacionalizmusról* címűeket. E három, kötetel együtt szeretnék foglalni ezekben: a sorokban, hisz a szellem, amely átlengi e köteteket annyira közös, hogy egymástól alig szétválasztható. Ég ami legegységesebb bennük, az a guny diktálta tiltakozás szellemi és anyagi létünk szégyenletes állapotai ellen. Ez az állapot, bármiennyire is általános megnyilatkozásában, mégis több, mint természetellenes. Egységes megnyilatkozása az élet és a lét minden kérdésében oly határozott, hogy olykor már szinte a természet ősi megnyilatkozásának tűnik olyanok előtt, akiknek számára a világ másnak, mint amilyen el sem képzelhető. Ostobaságról beszél Vámbéry? — hisz mindig voltak és lesznek ostoba emberek, hazugságokat leplez le? rámutat az eltorzult ember kicsinyes hiúságaira? képmutató erkölcséire és „üzletes ideáljaira, hát nem ez a

világ? Van-e bárki is, aki ezeket a torz megnyilatkozásokat természetében és életében nélkülözi? Ki keresi ugyan az értelmetlenség, a gonosz-ság és világunk formáit szorosán egybefűző Kapcsolatokat, néhány eszelősön kívül, — ilyenképpen nyugtatja meg különben **sem** háborgó lelkiismeretét a világ tényeibe belenyugvó ember, elsősorban és leginkább **természetesen** az és azok, akik a szellem és az anyag Fantáziátlan és e társadalomban szükségszerűen alacsonyrendű formájával egyetértenek. Mindig ilyen volt és ilyen is marad ez a világ — folytatják a felszín hinárjaiban buvárkodók — ameddig **csak** áll ez a világ, mindig szeretni fogják hazájukat az emberek, ambiciózus egyének mindig várni fogják az elismerést és aki kisebb képességű, élehetlenebb a többinél, amíg **csak** áll ez a világ, mindig alul is **marad**. Az erkölcs és a szentesített szokások szükségszerűen, arra valók, hogy takarják az ember természetéből folyó törvényszerű hiányokat, a vallás pedig arra, **hog**y megerősítse a kételkedők hitét. Az örvény kavargó, mit válaszolhat ezekre a gondolkodó? Kiváltképpen az a gondolkodó, aki egy más világban él, egy olyan világban, ahol a közös kultúra szeretete a **mérvadó**, amelyben lelkesítő hazafias szólamok akkordjai mellett **csak** a gonoszok hajlamosak arra, **hog**y sors és fajtársaikat felelőtlen harci kalandokba erőszakolják, erre azonban már képtelenek, **mert** a közös kulturában **élők** társadalmi szerződése ezt részükre lehetetlenné teszi. Gonoszok és neveletlen gyerekek magatartására emlékezteti a gondolkodót a világnak az a **hazugságok** burkolt felfogása, amely a társadalmi terelés szemforgató kiuzsorázását, a hit kényszerét, az erkölcsök **degradá**cióját üzleti érdekből lehetővé teszi. Az örvény kavargó, ha más nem is, de a gondolkodó tisztán látja a leplezett hazugságokat, a selejtes ajtatosságot, a céltudatos és félrevezető nevelés pusztító hatását, az emberi természet gonosz ösztöneinek tropikus burjánzását züllesztő állapotaink keretein **belül** s a kultúra s **egy** jobb **sorsra** érdemes közösség elementáris pusztulását.

Sajnos, kommentátorí minőségemben sem érzem alkalmasnak magam, hogy Vámbéry világképét akár megerősítsem, akár kipótoljam. Csak Adyt idéztem, mert **sötét** korunkban Adyt idézni még talán szabad ezuttal méla reménykedéssel, hogy talán jóslata beteljesedik: „Öregnek csufolt... Európánk lehessenet végre egy utálatos lidércet a melléről: a nacionalizmust. Lidércnek mondjuk, de **több**, mint lidérc. Egyik boldogtalansága az emberiségnek. Valami csodálatos élősdű növénye az emberi kulturának, mely gyökereit melyre ereszti hirhedt bagolyvárak földjén. Mennyi történelmi gazság történt már általa. Népek összeuszitása, világosságot, szabadságtiprás. A nacionalizmus: dühöd hazafiság. Aki ellensége a haladásnak, a jobbra törésnek, az emberi szellem feltétlen szabadságának, hazaáruló, ha örökösön nem is tesz egyebet, mint a nemzet **himnuszt** énekli. Egy ősi ámitás leleplezése előtt áll a világ. A dolgozó Németország ugyancsak most (1905. X. és ismét?) és most is újra kijelenti, hogy a dühöd hazafiság nevében nem kapható cézári örültek támogatására. Ugyancsak most figyelmezteti népét egy író, Björnson, hogy a nacionalista apostolok által ne téríttesse el magát az igazi haladástól. (A nacionalizmus). Allah nevében bolondítja az otománt, gloire-ral részegíti a franciát, svédgyűlöletet gerjeszt a norvégban, pángermán álmokkal traktálná a németet. S amely társadalomban esetleg sokféle náció él, gondoskodnak külön-külön a nacionalizmusról azok, akiknek érdekük, hogy... a vele megmarosított tömeg ne vegye észre, mi hiányzik neki s mihez van joga. Alapjában minden nacionalizmus közös gyökerű. És ha gunyolódni kedvünk volna, a nacionaliz-

musnál internacionálisabb erő és idea nincs. A népek kezdenek látni(?) s ha Európát itt-ott néha elfogja egy-egy nacionalista rángatózás, ez vitus-tánc. Az elmulás ellen rug-kapál a nacionalizmus. Talán nemsokára nem lesz szégyen igazi hazafinak lenni sehhol a világon." Így és eddig Ady. Ady ezen sorokat, mint ahogy jeleztem 1905-ben írta, ma 1936-ban, ha nem is reménynélkülőbb, de sötétebb ez a világ. Az értelem és a világos öntudat olimpiai fáklyáját ezuttal Vámbérynek a kezében lobogtatja a szél, át a gonosz hegyeken, zugó erdőkben és kihalt pusztaságokon. Bizony, farkasok ordítanak, yannak díszes ruhában öltöztetett egyének, akiknek számára, hogy óráik alatt évszázadok munkája és évezredek kulturája egy ostoba és hivatását tragikusan félreértő repülőraj nyomén rombadól, csak egy „kellemetlenség”. Engedjék meg, hogy ne is folytassam tovább. A szabadság leláncolt erőit itt érzem ujjaimban, Európának kegyetlen és omladozó hegyei között ugyan mit is dadoghatnék? Hagy köszöntsem Vámbéryt gondos beszámoló helyett, aki sötét világunkban nem csupán emberi magatartásra tanít, de fel is emeli az ostobaságnak, a gonoszságnak és az ájtatos megátalkodottságnak, kulturát, emberi önérzetet és egy érdemes kort késleltető erői ellen a szavát.

Remenyik Zsigmond

B I R Á L A T O K

AZ ANTISZEMITIZMUS ÉS TÖRTÉNETE

Székely Béla, aki csak nemrég irt az antiszemitizmus pszichoanalíziséről,¹ most új és ugyancsak az antiszemitizmussal foglalkozó művel lépett a nyilvánosság elé.² Amíg régebbi tanulmánya a szociálpszichológia tárgykörében mozgott és „a szociálisan vett ‚zsidókérdés’ pszichológiai magvával, az ‚antiszemitizmussal’ ” foglalkozott, addig utolsó könyvében írói feladatát eképpen jelöli meg: „meg akarjuk az antiszemitizmus lelki gyökereit ismerni, ki akarjuk kutatni azokat a szociális hatóerőket, amelyek a gazdasági harcot az antiszemitizmus, ‚a zsidó-kérdés’ formájában vetítik ki.” (9. old.)

A szerző új munkáját e bírálat keretében nem lehet a régitől függetlenül említeni, mert *Az antiszemitizmus és története-ben azok a közlések, amelyek az antiszemitizmus lelki gyökereinek kikutatására vonatkoznak, az előző munka pszichológiai anyagát használják fel. Az antiszemitizmus pszichoanalízise* bírálásánál igazán őszinte sajnálattal állapítottuk meg, hogy „Székely Béla bár ismételten hangsúlyozza a lelki folyamatok szociális összefüggéseit, végeredményben mégis megelégszik ennek felelőlegességével csupán, anélkül, hogy ezeket az összefüggéseket ki is mutatná.” E megjegyzésünkhöz még hozzáfűztük: „Nem kételkedünk benne, hogy Székely Béla éppen szociális lelkiismereténél fogva mérlegelni fogja megállapításainkat és módját ejti annak, hogy vázlatos művét

¹ Székely Béla: *Az antiszemitizmus pszichoanalízise*, Budapest, 1936. Emberismeret kiadás. — *Bírálata a Korunkban* megj. 1936. máj. *Az antiszemitizmus pszichoanalíziséről* címen.

² Székely Béla: *Az antiszemitizmus és története. A Tabor kiadása* Budapest, 1936.